

Vederlicht pessimisme

In haar essaybundel Europa in sepia schetst Dubravka Ugresic een somber beeld van de ontwikkelingen in West- en Oost-Europa. Maar ze schrijft dat zo vederlicht op dat je er vooral moet om glimlachen. DOMINIQUE MINTEN

‘Vroeger waren het in Europa vooral de mensen in het oosten die mopperden. Nu moppert iedereen.’ Met deze simpele zin vat de Kroatische schrijfster Dubravka Ugresic de gemoedstoestand van de Europeaan anno 2015. Toen in 1989 de Muur van Berlijn en het IJzeren Gordijn vielen werd Europa overspoeld door een golf van optimisme. De Koude Oorlog was voorbij, het communisme verslagen. Het oude continent kreeg een injectie van jeugdige overmoed.

Een kwarteeuw later schiet daar weinig meer van over. De Europese Unie kraakt en schuurt in al zijn gewrichten. De eenmaking heeft de Europese burger niet rijker of gelukkiger gemaakt. Tenminste, zo voelt hij dat aan. Overal loert het gevaar. ‘Door heel Europa trekt een stroom van mensenvlees, reizigers, mensensmokkelaars, bedriegers, migranten, nieuwe Europese slaven...

De mensen kijken met tranen in hun ogen naar hun oude zwart-witfoto's – wat was hun vroegere leven toch goed.’

Barbecue voor de generals

Ugresic verliet in 1993 haar vaderland. Ze had het niet begrepen op de ‘hysterische uitbarstingen van nationalisme’ die Joegoslavië uit elkaar deden spatten. De Kroaten spuwden haar uit. Ze werd weggezet als ‘joegonostalgica’. Amsterdam werd haar tweede thuisstad. Van daaruit reist ze sindsdien Europa rond om voor een beetje geld aan ‘intellectuele

dienstverlening' te doen. Ze voelt zich een reizende toneelspeelster die de kermissen afgaat en voor een warme maaltijd haar kunstjes vertoont. Europa in sepia is het resultaat van haar observaties tijdens deze reizen.

En zoals gezegd, vrolijk word je er niet van. Europa zit gevangen in een spiraal van consumentisme en nationalisme. West-Europa is niet beter geworden van de val van het IJzeren Gordijn, maar Oost-Europa evenmin. Ugresic keert terug naar Kroatië op het moment dat de generaals Ante Gotovina en Mladen Markac worden vrijgelaten uit de gevangenis van Scheveningen en hun 'blijde intrede' doen in hun vaderland waar prompt de barbecues worden aangestoken.

'Op het grote plein van Zagreb stonden diezelfde dag honderd- duizend mensen. Ze baden, brandden kaarsen, lieten hun vreugdetranen de vrije loop, staken vuurwerk af, zongen en omhelsden elkaar – kortom, het was een spectaculaire vertoning van collectieve (mannelijke!) nationale hysterie.'

De twee generaals hadden jarenlang in voorarrest gezeten. Ze werden beschuldigd van etnische zuiveringen in 1995, toen 250.000 Serviërs uit Kroatië werden verdreven. Maar in november 2012 werden ze door het Joegoslaviëtribunaal met drie stemmen tegen twee vrijgesproken. Tot verras De Europese eenmaking heeft de Europese burger niet rijker of gelukkiger gemaakt. Tenminste, zo voelt hij dat aan sing van velen en tot woede van Servië.

Ugresic gruwt. 'Met de vrijlating van de twee generaals, met name van de met symboliek omgeven figuur Ante Gotovina, werd het dossier van de Kroatische vaderlandse oorlog gesloten en Kroatië van alle blaam gezuiverd en tot onschuldig en dapper slachtoffer verklaard; en zo werd de Kroatische verdedigingsoorlog van iedere smet ontdaan en het kortstondig wankelende aanzien van een bende moordenaars, dieven, brandstichters en plundersaars hersteld.'

Bijzondere gevallen

Europa zit niet alleen gevangen in nationalistische hysterie, ook economisch zit het continent in een neerwaartse spiraal. Ugresic trekt naar de Jaarbeurs van Zagreb waar tijdens de Joegoslavische oorlog Serviërs werden gemarteld. Twintig jaar later zijn de grote hallen het decor van economische gruwel. Je kunt er mensen gaan kijken die tot hun oren in de stront zitten.

Elke maand worden er aan de meest 'schrijnende sociale gevallen' levensmiddelen uitgedeeld. Maar, merkt Ugresic op: 'Met dit etiket wordt de armoede op een geraffineerde wijze tot een kleine groep mensen beperkt. De werkelijkheid is heel anders: bijna niemand kan rondkomen en het zijn eerder de rijken die als bijzondere "gevallen" kunnen worden gezien. Veel gevallen zijn hoger opgeleide mensen die nog niet de pensioenleeftijd hebben bereikt, maar in het "transitieproces" hun baan verloren en niet meer hoeven te hopen dat ze ooit nog ergens aan de slag te kunnen.'

En de schuldigen van die sociale ellende? Malafide ondernemers die dankzij connecties bij de overheid bedrijven voor weinig geld konden overnemen, maar vervolgens vonden ze het niet nodig ook de bijdragen voor pensioenen en sociale zekerheid te betalen. Gevolg: hun werknemers werden geleidelijk hun slaven.

Verwacht van Ugresic geen oplossingen voor de Europese malaise. 'Ik ben maar een simpele schrijfster.' Maar ze schetst wel prachtige, intrigerende tafereeltjes met figuren die vaak weggelopen lijken uit schilderijen van Jeroen Bosch. En Ugresic heeft het talent om al die ellende vederlicht en met veel gevoel voor humor op te tekenen. Lees zeker de scène waarin ze er niet in slaagt haar vlucht naar de VS te halen omdat de muizen van de computers in Schiphol zo onhandig zijn dat ze het vereiste Esta-formulier niet ingevuld krijgt.

DUBRAVKA UGRESIC *Europa in sepia*. Vertaald door Roel Schuyt, Nijgh & Van Ditmar, 376 blz., 24,95 € (e-boek)